

Torpaq, uğrunda ölən varsa, vətəndir

1990-cı il 20 Yanvar hadisələrinədən artıq 30 il keçir. Keçmiş sovet dövlətinin hərbi maşınının həmin gün Azərbaycan xalqına qarşı həyata keçirdiyi hərbi təcavüz insanlığa qarşı törədilmiş ən ağır cinayətlərdən biri kimi tarixin səhifələrində qalacaqdır. Milli azadlıq və ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizəyə qalxmış dinc əhaliyə silahlı təcavüz nəticəsində yüzlərlə günahsız insanın qətlə yetirilməsi və yaralanması totalitar sovet rejiminin süqutu ərəfəsində onun cinayətkar mahiyyətini bütün dünyaya bir daha nümayiş etdirdi. Sovet qoşunlarının Azərbaycanda törətdiyi qanlı qırğından otuz il keçməsinə baxmayaraq, xalqımız o müdhiş gecəni daim xatırlayır, həmin faciənin ağrısı ilə yaşayır, bu vəhşiliyi törədənələrə, xəyanət və fəlakətin səbəbkarlarına dərin nifrətini bildirir. Azərbaycana xalqı öz qəhrəman övladlarının fədakarlığını yüksək qiymətləndirərək hər il 20 Yanvarda onların xatirəsini dərin ehtiramla yad edir. Dövlət səviyyəsində geniş tədbirlər planı hazırlanaraq həyata keçirilir, qanlı qırğının ildönümü respublikanın bütün şəhər və rayonlarında qeyd olunur.

Azərbaycan xalqının tarixinə Qanlı Yanvar faciəsi kimi daxil olmuş 1990-cı ilin 20 Yanvarı keçmiş sovet dövlətinin Azərbaycan xalqına qarşı həyata keçirdiyi ən böyük hərbi təcavüzlərdən biri olmaqla yanaşı, həm də Azərbaycan xalqına qarşı olan münasibətin bariz nümunəsidir. 20 Yanvar hadisələri öz azadlığı uğrunda mübarizəyə qalxan xalqa qarşı törədilə biləcək ən ağır cinayətlərdən biridir. Sovet ordusunun xüsusi təyinatlı dəstələrinin Bakını həmin gecə zəbt etmələri xüsusi qəddarlıq və misli görünməmiş vəhşiliklərlə müşayiət olunmuşdur. Bununla belə, Qanlı Yanvar gecəsi sovet ordusunun törətdiyi vəhşiliklər xalqın mübarizə əzmini qıra bilməmiş və öz taleyini həll etmək istəyini daha da artıraraq sonda azadlıq arzusuna çatmasına səbəb olmuşdur.

Tarixi prizmadan yanaşdıqda aydın olur ki, 20 Yanvara aparan yol 1988-ci ilin ziddiyyətli hadisələrindən başlanır. Keçmiş imperiya rəhbərliyinin xeyir-duası ilə Ermənistanın Azərbaycana qarşı başladığı ərazi iddiaları nəticə etibarilə Azərbaycanın milli müstəqillik və istiqlaliyyət uğrunda mübarizəsinə impulslar verdi. Respublika vətəndaşları SSRİ rəhbərliyinin Azərbaycana qarşı məqsədli şəkildə həyata keçirdiyi məkrli plana etirazlarını bildirdi, Dağlıq Qarabağdakı ermənilərin separatçı və ekstremist hərəkatlarının qarşısının alınmasını, haqq-ədalətin bərpa olunmasını tələb etdi. Bu zaman ərazisinin ilhaq edilməsi cəhdlərinə qarşı qətiyyətli çıxan Azərbaycan xalqının müqavimət əzmi daha da artmışdı. Rejimin həyata keçirdiyi repressiv tədbirlər Azərbaycanda bu hərəkatın qarşısını müəyyən qədər olsa da, əhalinin narazılığını qətiyyətli boğa bilmədi. 1989-cu ildən etibarən ümumxalq etirazları yenidən bütün respublikanı bürüdü. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini Azərbaycanın tabeliyindən çıxarmaq yolunda Moskvanın atdığı növbəti addım SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin muxtar vilayətdə xüsusi idarəetmə forması yaratmaq haqqında 1989-cu il yanvarın 12-də verdiyi fərman oldu. Dağlıq Qarabağın idarə olunması mərkəzin nümayəndəsi A.İ.Volskinin başçılığı ilə yaradılmış Xüsusi İdarəetmə Komitəsinə həvalə edildi. SSRİ rəhbərliyi qəbul etdiyi rəsmi sənədlərində belə bir təsəvvür yaratmağa çalışırdı ki, regionda yaranmış vəziyyəti normallaşdırmaq üçün atdığı addımlarda həm Azərbaycana, həm də Ermənistan münasibətdə paritetlik mövqeyindən çıxış edir. Halbuki Azərbaycana, azərbaycanlılara qarşı qərəzli münasibət açıq-aşkar göz qabağında idi. Azərbaycanlılar hələ 1988-ci ildən əvvəl də SSRİ-nin mərkəzi kütləvi informasiya vasitələrində və Ermənistan müxtəlif mətbu orqanlarında məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilən ideoloji təcavüzə məruz qalırdılar. Bu, 1988-ci ildə Ermənistan, eləcə də DQMV-də başlanmış kütləvi etnik təmizləmə əməliyyatının hazırlıq mərhələsi də hesab edilə bilərdi. Ermənistan da yaşayan azərbaycanlıların misli görünməmiş qəddarlıqla ata-baba yurdlarını tərk etməyə məcbur edilən zaman neçə-neçə soydaşımız, o cümlədən qocalar, qa-

dınlar və uşaqlar qətlə yetirildi. Bütün bunlar SSRİ rəsmiləri tərəfindən tam sükutla müşayiət olunurdu. 1989-cu il dekabrın 1-də Ermənistan SSR Ali Soveti Dağlıq Qarabağın Ermənistanla birləşdirilməsi haqqında qərar qəbul etdi. Bu xəyanətkar planların həyata keçirilməsinin qarşısını almaq üçün xalq ayağa qalxdı. SSRİ rəhbərliyi isə hüququ pozulan azərbaycanlılara divan tutmaq yolunu seçdi. 1990-cı il yanvarın 19-da Azərbaycanda fəvqəladə vəziyyətin elan edilməsinə 7 saat qalmış sovet ordusunun böyük kontingentinin, xüsusi təyinatlı dəstələrin və daxili qoşunların bölmələri Bakı şəhərinə yeridildi.

20 Yanvar faciəsi 1990-cı ilin yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə, saat 23:30-da Bakı şəhərinə keçmiş Sovet İttifaqının qoşun hissələri tərəfindən fəvqəladə vəziyyət rejimi elan edilmədən yeridilmiş, dinc əhaliyə qarşı divan tutulduğu və güllə qarşısına verildiyi qırğındır. Hətta bütün beynəlxalq hüquq normalarına zidd olaraq hadisə gecəsi yaralılara kömək üçün işləyən təcili tibbi yardım maşınları atəşə tutulmuş və təcili yardım işçiləri həlak edilmişdir. Hadisələr baş verməmişdən qabaq artıq Moskva ilə xalq arasında uçurum yaranmışdı. Bu uçurumun daha da dərinləşməsində keçmiş sovet rəhbərliyinin, başda Qorbaçovun böyük rolu olmuşdur.

1990-cı ilin yanvar ayında Qorbaçov Bakıda vəziyyətin nəzarətdən çıxdığını və hakimiyyətin təhlükədə olduğunu bəhanə edərək qırğın törətməyi öz qarşısına məqsəd qoymuş və yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə Bakıya qoşun yeritməyi qərarlaşdırmışdır. Hadisə gecəsi tətbiq olunan fəvqəladə vəziyyətdən xalq məlumatsız saxlamaq məqsədi ilə axşam saat 19:30 radələrində televiziya stansiyasının enerji bloku partladılmaqla televiziya yayımı kəsilmişdir. Bu səbədən xalq gecəyarısı tətbiq olunan fəvqəladə vəziyyət barədə xəbərsiz olmuşdur. Tətbiq olunan fəvqəladə vəziyyət barədə əhali səhər saat 07:00-da radio vasitəsi ilə məlumatlandırılmışdır. Artıq həmin vaxta kimi 100-dən çox insan öldürülmüşdü. Bütün bunlarla yanaşı hələ dağılmamış imperiyanın vətəndaşları öz ordusu tərəfindən belə bir qırğına məruz qala biləcəyinə inanmazdı. Hadisələr zamanı xüsusi qəddarlıqla yaxın məsafədən güllələnənlərin olması, eyni zamanda "Kalaşnikov" markalı avtomatın ağırlıq mərkəzi dəyişən 5,45 çaplı güllələrdən istifadə edilməsi hərbi əməliyyatların aparılmasını tənzimləyən qüvvədə olan müqavilələrə zidd olmaqla yanaşı bütün insan hüquqlarının kobudcasına pozulması idi. Belə ki, şəhərə şimal istiqamətindən girən ordu girər-girməz insanların üstünə atəş açmağa başlamış, qurulmuş barikadaları tanklar ilə ezərək ora toplanmış dinc əhaliyə divan tutmuşdur.

Analoji hadisələr 1956-cı ildə Macarıstanda, 1968-ci ildə Çexoslovakiyada, 1980-ci ildə Polşada baş vermiş olsa da, SSRİ tarixində ilk dəfə idi ki, sovet ordusu sovet şəhərinə belə bir hücum təşkil edib, misli görünməmiş vəhşiliklər törətmişdir. Bu həm Azərbaycan, həm də Sovet İttifaqı üçün böyük faciə oldu.

Qanlı Yanvar gecəsi şəhərə hücum bir neçə istiqamətdən olmuşdur. Şimal istiqamətdən hücum edən ordu şəhərin müdafiəsinə qalxmış mərd millətin dağılmasını tələb etdikdə mübahisə yaranmış, camaatın heç yerə getməyəcəyi məlum olan kimi tanklar xəbərdarlıq etmədən ora toplaşanların üstü-

nə atəşlər açmağa başlamışdır. Tanklar sağa-sola güllə yağdıraraq şəhərə girmiş qoca, cavan, uşaq deməmişdir. Saat 23:50 radələrində Salyan kazarmasından ağır texnikanın müşayiəti ilə çıxmaq istəyən qoşunun qarşısını əliyalın insanlar kəsmişdi, elə həmin ərazidə müqavimət göstərmək istəyən 20-yə yaxın insan orada şəhid olmuşdur.

Dəniz istiqamətində hərəkatın qarşısını almaq məqsədi ilə Bakı buxtasına yığılan gəmilər fasiləsiz fit səsi ilə diqqəti özlərinə çəkmək istəyirdilər. Sonradan bu aksiyada iştirak edən gəmiçilər həbs edilmişdirlər. Gecə başlayan qırğınlar yalnız səhərə yaxın səngiməyə başladı.

Bakı artıq səhər tam bir başqa şəhərin mənzərəsi ilə üzbəüz qalmışdı. Moskva məhz elə həmin gün 20 Yanvar 1990-cı ildə Azərbaycana artıq itirmişdi. Bu hadisə Azərbaycanda sovet rejiminin məhvini sürətləndirdi. Səhər saatlarından əhali gecə qətlə yetirilənlərin dəfni üçün meydanları doldurmuş və çiyinləri üstündə şəhidləri paytaxt küçələrindən keçirməklə Şəhidlər Xiyabanında dəfn etmişdirlər. Artıq heç bir qorxu qalmamış və Azərbaycanın müstəqillik hərəkatı tam sürəti ilə davam edirdi. Qanlı Yanvar hadisəsindən sonra yanvarın 21-də Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyinə gələn ümummilli lider Heydər Əliyev keçirdiyi mətbuat konfransında sovet ordusunun törətdiyi vəhşilikləri kəskin pisləməklə yanaşı törədilən sovet terroruna son qoyulmasını tələb etmişdir.

1993-cü ildə Heydər Əliyev hakimiyyətə gələrkən 1990-cı ilin yanvarında baş vermiş qanlı faciə dövlət səviyyəsində öz siyasi-hüquqi qiymətini almışdır. 20 Yanvar faciəsinin 4-cü ildönümünün keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1994-cü il 5 yanvar tarixli fərmanında deyilir: "Xalqımızın tarixinə qanlı yanvar faciəsi kimi daxil olmuş 1990-cı ilin yanvarın 20-də Azərbaycan öz azadlığı və müstəqilliyi uğrunda ilk şəhidlərini vermişdir. Tarixin yaddaşına qanla yazılmış həmin gündən bizi 4 illik zaman məsafəsi ayırır. Təəssüf ki 4 il ərzində 20 Yanvar hadisələrinə dövlət səviyyəsində lazimi siyasi-hüquqi qiymət verilməmişdir". Fərman Milli Məclisə 20 Yanvar hadisələrinə tam siyasi-hüquqi qiymətin verilməsi, bu məqsədlə parlamentin xüsusi sessiyasının keçirilməsi məsələsinə baxılması tövsiyə edilmişdir. Eyni zamanda ulu öndər Heydər Əliyev 20 Yanvar şəhidləri barəsində deyib: "20 Yanvar şəhidlərinin qəhrəmanlığı Azərbaycan xalqı üçün, Azərbaycan gəncləri üçün nümunədir. Azərbaycanın bugünkü nəslə də, gələcək nəsillərə də bu şəhidlərin qəhrəmanlığından nümunə götürəcəklər. Azərbaycan xalqının milli azadlığını qorumaq üçün, müstəqilliyini qorumaq üçün daim mübarizədə olacaqlar. Daim qəhrəmanlıq nümunələri, vətənpərvərlik nümunələri göstərəcəklər. Ona görə də bu şəhidlərin həlak olması bizim üçün nə qədər qəm-qüssə doğursursa, nə qədər ağır itkidirsə, o qədər də xalqımız üçün qəhrəmanlıq nümunəsi kimi, nümunə kimi bizim milli sərətimizdir, milli iftixarımızdır".

Azərbaycan xalqı azadlıq uğrunda canlarını qurban edən şəhidlərimizin və cəsur Vətən övladlarının qəhrəmanlıq mübarizəsini çox böyük hörmət və ehtiramla əziz tutur, onların igidliyini yüksək qiymətləndirir. Şəhidlərimizin qanı bahasına qazanılan müstəqilliyimizi qanımızla və canımızla qorumalı, ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin dediyi kimi, onu daimi, əbədi və dönməz etməliyik. Çünki 20 Yanvar hadisələri Azərbaycanın azadlığı və ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizə tarixinə həm də qəhrəmanlıq səhifəsi kimi yazılıb. Bu mənada 20 Yanvarın Azərbaycanın tarixində ölkəmizin azadlığı, müstəqilliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizədə qəhrəmanlıq salnaməsi kimi böyük əhəmiyyəti var. Həmin gün öz ölkəsinin, xalqının azadlığını, şərəf və ləyaqətini uca tutan vətən övladları canlarından keçərək şəhidlik zirvəsinə ucaldılar. Vətənin azadlığı, suverenliyi uğrunda özlərini qurban verən şəhidlərin xatirəsi həmişə qəlbigimizdə yaşayacaq.

Nicət VƏLİZADƏ,
Suraxanı Rayon İcra və Probasiya Şöbəsinin böyük icra məmuru.